

Een dag in december

Het is mistig druilerig weer met weinig wind en volgens de verwachting blijft dat zo. Je hebt geen zin om te klussen of een boek te lezen. Wat moet je met zo'n dag! De aantekeningen van het afgelopen bijenseizoen nog maar eens gepakt. Volgend jaar ga je het anders en vooral beter doen. Geen onbekende gedachte trouwens. Klaart het dan onverwacht op (vooral dat 'onverwacht' is zo lekker) dan ga je naar buiten en als imker betekent het richting bijen. Het bloed kruipt waar het niet gaan kan, nietwaar? De mist heeft op de heide duizenden druppeltjes achtergelaten die flonkeren in het vale zonlicht. Ik stap even van de fiets en geniet van het fraaie geheel. Wat is het nog maar kort geleden dat de bloeiende heide het centrum was van bijenbezoek en wat waren we daarover pessimistisch door de droogte en hitte in juli. Alsof het weer zelf was geschrokken van de aangerichte schade werd augustus supernat en koel. Ondanks dat kwam de nectargift van de heide op gang met als eindresultaat een lange afbloei, volle honingkamers en ook nog eens prachtige raathoning. Door het bijzondere zomerweer lijkt een oude imkerwijsheid op de slachtbank te terecht te zijn gekomen. Die wijsheid leerde ons dat je alleen heidehoning kon verwachten als de volken in de modder waren weggebracht en in het stof teruggehaald. Zowel de modder in juli als het stof in augustus ontbrak. Maar wacht eens even, misschien zou een korfimker uit het verleden, gelet op deze wijsheid, zijn volken pas in augustus naar de heide hebben gebracht nadat er flink regen was gevallen. Uiteindelijk sta je al mijmerend naast je volken. Het is niet helemaal rustig, een enkele bij vliegt uit. Volgens overlevering zijn dat bijen die hun einde voelen naderen en daarom het volk verlaten. Noem het maar het zelfreinigende vermogen van een bijenvolk. Het komt in ieder geval de gezondheid van het volk ten goede. Vaste prik dat ik even een oor tegen de zijwand druk. Ik hoor een constant zwaar gezoem. Het doet denken aan het gesuis in de buizen van de centrale verwarming. Af en toe klinkt een hoog schril geluidje. Het 'waarom'? Geen idee, mooi toch.

Koning wordt Koningin

Een aparte thermostaat heeft het bijenvolk niet nodig, die zit ingebouwd. Al naar gelang de temperatuur stijgt of daalt zet de bijentros uit of trekt zich samen. Ergens in het warme midden is de koningin aanwezig. De koningin waar zoveel van afhangt. Zij is het enige volkomen wijfje, Zij is door haar feromoonhuishouding

het sturende middelpunt. Zij duldt geen mededingsters in het volk. Vroeger was ze in onze ideeënwereld nog veel belangrijker. Zij was niet minder dan de heerseres. En nog veel verder terug in de geschiedenis was 'Zij' een 'Hij'. Er werd gesproken over de koning van het volk want een vrouwelijk wezen aan het hoofd van zo een wonderlijke leefgemeenschap was ondenkbaar. Vadertje Cats zei het omstreeks 1656 in zijn Bie-Boek heel duidelijk: *'Zy hebben maer eenen Koning, die zy altemael onderdanig zyn'*. Toch was hij niet helemaal overtuigd van de verdeling van de seksen in het bijenvolk want hij vervolgt: *'Men houd den koning alleen voor manneken, en de andere bien voor wyfkens, maer daer wil ik niet om stryden'*. De Nederlandse Zoöloog Swammerdam stelde het ware geslacht vast van de 'heerser' van het bijenvolk. In zijn Bybel der Natuure lezen we: *'In de maand Augustus van 't jaar 1673 opende ik een korf met Byen, die gezwerm, of een nieuw huisgezin uitgelevert hadden, en vondt daar in een Koningin de Moederbye met eenen gekromden Angel, welke in 't gemeen door onkunde de Koning genoemd wordt'*.

Koninginnestreken

Ondanks boeken vol wijsheid over het gedrag van koninginnen komen we af en toe voor verrassingen te staan die zijn weerga niet kennen. Een voorbeeld. Zoals ik u eerder vertelde staat er in ons museum op Terschelling een observatievolkje. Een buisje vanaf de vliegspleet vormt via een opening in de muur de weg naar de buitenwereld. De bezoekersroute leidt langs de vitrine en het observatievolkje en dat is de plek waar ik mijn verhaal kwijt kan. Vorig jaar herfst kwam een Duitse familie langs. Ons gesprek verliep ongeveer als volgt. *'Guten Nachmittag, Dies ist unsere beobachtungsstock. Die Königin haben wir blau markiert. Sie lauft an diese Seite mit die Versorgerinnen herum'*. Het bezoek stond aan de andere kant van het

observatievolkje en het antwoord luidde: 'Ja, ich glaub's, nur die Königin lauft hier'.

'Nein, entschuldigen mein Herr (vergezeld van een minzaam lachje) Sie irren sich. Wir haben nämlich die Königin markiert und Sie lauft an diese Seite. Die Männer, Drohnen, sind auch groß und diese Irrtum wird oft gemacht'.

'Ja, ich weis es, nur hier gibt es eine Königin, nicht markiert'.

Om de zaak even recht te zetten en om niet al te eigenwijs over te komen liep ik naar de andere kant van het observatiekastje. 'Sehen Sie mal an', vervolgde de bezoeker met een twinkeling in zijn ogen, en wees me een koningin. Ik zag water branden, was in alle staten en voelde me beschaamd. Daar liep inderdaad een ongemerkte koningin. Bijen in haar nabijheid vertoonden hofstaatgedrag, maar ze legde geen eitjes. De Duitse bezoeker bleek ook imker en was, net als ik, niet weinig verbaasd toen hij aan de andere kant van de raat 'mijn' gemerkte moertje zag. Vanaf dat moment was ik niet bij het observatiekastje weg te slaan. Het komt meer voor: (tijdelijk) twee koninginnen in een volk. We nemen aan dat het te maken heeft met een op handen zijnde stille moerwisseling. Op een kwade dag komen de dames elkaar tegen en wordt een moertje afgestoken of de bijen nemen die taak op zich. Het kreeg echter een sensationeel vervolg

Een ontmoeting

Toen ik de volgende middag deken en styrofoam platen van het kastje had verwijderd bevonden beide moertjes zich aan dezelfde kant van de raat. Het gemerkte moertje was bezig eitjes te leggen en had juist haar achterlijf in een cel gedrukt. Op dat moment kwam moertje nummer twee. Ze liep richting gemerkt moertje, hield vlak voor haar stil en beide dames maakten sprietencontact. Jawel, sprietencontact alsof het oude bekenden waren die elkaar iets hadden te vertellen. Ze vertoonden geen enkele agressie ten opzichte van elkaar. Het was adembenemend! Dit herhaalde zich een paar maal. Vervolgens verwijderde het ongemerkte moertje zich. Het speelde zich af op een van de laatste openingsdagen van het museum. Daarna is het volkje overgezet in een zesraamskastje en gevoerd. Bij de uitwintering was alleen het gemerkte moertje aanwezig! Hoe dit op dit moment te verklaren?

Voldeed het gemerkte moertje niet aan de eisen van het volkje en is er daarom vanuit een 'red'cel een andere koningin aangezet? Is deze koningin niet meer bevrucht en daarom toch weer afgestoken?

Het weer in december

Voor het midden van ons land geldt over de periode 1971-2000 als normaal: 44 uren zonneschijn, 77 millimeter neerslag en een gemiddelde maximumtemperatuur van 6,4°C.

Decembermaanden					
Jaar	Zon	(uren)	Neerslag	(mm)	Max.temp °C
2001	+	(67)	N		- (5,8)
2002	-		N		-
2003	+	(64)	N		+ (6,9)
2004	N		-	(49)	N
2005	+	(61)	-	(57)	N

Geraadpleegd

Cats, J., Bie-Boek: 10

Swammerdam, J. Filozoofische Verhandelingen: 369

325

Rectificatie

De computer, internet en e-mail zijn voor de redactie van BIJEN onmisbaar. Dankzij deze communicatiemiddelen kan de kopij eenvoudig tussen redactieleden worden uitgewisseld. Keerzijde is echter dat er een foutief, nog niet gecorrigeerd, bestand naar de vormgever kan worden gestuurd, een nachtmerrie voor uw hoofdredacteur. In het oktober themanummer is deze nachtmerrie een feit geworden. Het artikel van "Imkeren met angelloze bijen (1) en (2)" van Dr. M.J. Sommeijer (BIJEN 15(10): 272-277 (2006)) bevat storende fouten, omdat een niet-gecorrigeerde versie is aangeleverd. Bij deze mijn oprechte excuses aan Dr. Sommeijer. Een correcte versie van het artikel hebben we op Bijenhouden.nl geplaatst of kan bij het redactie-secretariaat opgevraagd worden.

Een volledige lijst van publicaties en veel andere informatie over angelloze bijen is te vinden op: <http://www.bio.uu.nl/sommeijer/>
Het Utrechtse project PROMABOS in El Salvador organiseerde in december 2005 een congres over angelloze bijenteelt. De lezingen van dat congres zullen binnenkort ook op deze website geplaatst worden.

Marleen Boerjan, hoofdredacteur BIJEN